

Janusz Gołota

Spółeczny Komitet Radiofonizacji Kraju w Olsztynie (1948-1952) : bilans dokonań

Echa Przeszłości 13, 357-376

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Janusz Gołota

Instytut Dziennikarstwa i Komunikacji Społecznej
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

SPOŁECZNY KOMITET RADIOFONIZACJI KRAJU W OLSZTYNIE (1948–1952). BILANS DOKONAŃ

Materiały archiwalne do dziejów Społecznego Komitetu Radiofonizacji Kraju (dalej: SKRK) zgromadzone w Archiwum Państwowym w Olsztynie, dotyczą lat 1945–1946 i 1948–1953 i obejmują 35 j.a, co stanowi 25 m.b. Poza obszernymi i uporządkowanymi materiałami dokumentującymi pracę Okręgu Olsztyn, na uwagę badaczy regionalnych może zasługiwać wykaz kilkuset nazwisk, organizatorów komórek terenowych omawianej instytucji – lokalnych liderów obecnych w różnych sferach życia społeczno – politycznego, oraz chociażby wykazy elektryfikowanych i radiofonizowanych, niekiedy efemerycznie istniejących szkół. Nieoczekiwanie skromny zasób znajduje się w Archiwum Akt Nowych. Są to dwie teczki SKRK sygn. 1187, 0,2 mb. Natomiast pokaźny zbiór dotyczy powołanego – w ramach ministerstwa poczt i telegrafów – Centralnego Zarządu Radiofonizacji Kraju w Warszawie, sygn. 745, 272 teczki, 6 mb. Podobne do olsztyńskich dokumenty znajdują się także w innych archiwach wojewódzkich, np. w zbiorach archiwalnych AP m. st. Warszawy, Ekspozytura AP w Milanówku: Społeczny Komitety Radiofonizacji Kraju – Zarząd Okręgu Stołecznego, sygn. 106, 20 jednostek archiwalnych. W trakcie badań została wykorzystana także prasa: lokalna – „Życie Olsztyńskie”, „Głos Olsztyna” i centralna informująca o postępach radiofonizacji w Olsztynie – „Trybuna Ludu”, „Rzeczpospolita”, „Kurier Codzienny” i jednostkowe informacje z innych gazet. Na łamach tych gazet znalazły się – niekiedy tylko kilkudzaniowe informacje zamieszczane na 2–4 stronie.

Na użytek tego artykułu, trzeba wymienić dwa państwowe akty prawne wydane w omawianym okresie: a) ze względu na stosowanie terminologii: ustawa o terenowych organach jednolitej władzy państwowej z 20 marca 1950r.¹

¹ Dz.U. z 1950 nr 50 poz. 459.

wprowadzająca decydenckie prezydium rad narodowych i likwidująca stanowiska wojewodów, starostów, burmistrzów, wójtów. W artykule zastosowano nazwy stanowisk obowiązujące w danym czasie; b) ze względu na podawanie kwot pieniężnych – ustawa o zmianie systemu pieniężnego z 28 października 1950 r.² W artykule stosowane są nominały obowiązujące w czasie trwania opisywanego zjawiska, natomiast w zestawieniach statystycznych opublikowanych po reformie walutowej – według wprowadzonego przez nią kursu, niezależnie od roku, którego dotyczą.

Celem tego artykułu jest przedstawienie działań Zarządu Okręgu Społecznego Komitetu Radiofonizacji Kraju w Olsztynie w czasie jego istnienia, zwłaszcza takich zagadnień, jak: cele i formy działań stowarzyszenia, praca organizacyjna i propagandowa na tle ówczesnej sytuacji społeczno-politycznej oraz efekty poczynań SKRK. Radiofonizacja ujęta została jako budowa sieci przesyłowej, zakładanie punktów odbioru radiowego, organizowanie radiowęzłów, rozprowadzanie odbiorników radiowych sieciowych i bateryjnych, nagłośnienia w mieście, prowadzenie zbiorów pieniężnych, agitacja na rzecz radiofonizacji.

Jednym z trudniejszych celów szczegółowych niniejszego artykułu jest ustalenie ilościowego zakresu radiofonizacji, ze względu na niejednoznaczność danych zamieszczanych w sprawozdaniach. Niekiedy SKRK do swoich sprawozdań dopisywał osiągnięcia w radiofonizacji innych podmiotów, np. Społecznego Funduszu Odbudowy Kraju i Stolicy (SFOKiS). Ustalenie precyzyjnych ilości utrudnia też używane w sprawozdaniach pojęcie „placówki oświatowej”: w jednym zestawieniu jest to szkoła, w innym świetlica a nawet przedszkole. Dane więc należy traktować szacunkowo. W artykule zostały uwzględnione liczby przekazywane przez Zarząd Okręgu do Zarządu Głównego, które po centralnym zbilansowaniu transmitowano do GUS. Dla porównania zostały podane informacje prasowe, często różniące się od podawanych przez SKRK i w ujęciu globalnym a także dane z roczników statystycznych. Trudności nastroczało też odczytanie odręcznie pisanych nazwisk i imion oraz identyfikacja niektórych osób, które mieszkały w Olsztynie przejściowo lub nie przejawiały innej działalności publicznej.

Precyzyjne przedstawienie wyników ilościowych nie jest zasadniczym celem niniejszego artykułu, preferencje zastosowano dla zarysowania podejmowanych form działalności przez SKRK oraz opisu zjawisk w aspekcie radiofonizacji na tle krajowych wydarzeń społeczno-politycznych. Przykładowo różnica 20–30 rozprowadzonych radioodbiorników rocznie nie ma wpływu na ocenę opisywanych zjawisk.

SKRK na szczeblu krajowym nie doczekał się opracowania. Natomiast do działalności SKRK Okręgu Olsztyn nawiązywała Magdalena Szydłowska opisując działalność Radiowęzła Olsztyńskiego³.

² Dz.U. z 1950 nr 14 poz. 130.

³ M. Szydłowska, *Radiowęzeł Olsztyński, użytkowa propaganda, media elektroniczne w powojennych dziejach regionu*, w: *Pomiędzy kulturą a komunikowaniem. Studia z dziejów mediów*, Olsztyn 2010, s. 36–40.

Powstanie Społecznego Komitetu Radiofonizacji Kraju

Tradycje SKRK sięgają 1939 r., kiedy to zwołano I Walny Zjazd Delegatów rozpoczęty mszą celebrowaną przez samego biskupa polowego Józefa Gawlinę w Kaplicy Biskupiej Kurii Polowej. Na uroczystości inauguracyjnej pojawił się m.in. wiceminister poczt i telegrafów – Tadeusz Argasiński, prezes Rady Nadzorczej Polskiego Radia – Antoni Krzyczkowski, szef propagandy Obozu Zjednoczenia Narodowego – Tadeusz Żenczykowski, wysocy urzędnicy ministerialni, naczelny dyrektor Polskiego Radia – Konrad Libicki⁴, legionista, późniejszy współzałożyciel Instytutu Piłsudskiego w Londynie i redaktor pierwszych tomów „Niepodległości”⁵.

W listopadzie 1945 r. powołano powojenny Krajowy Komitet SKRK, a formalnie – zapewne wstydliwie nie eksponowano tego faktu – reaktywowano przedwojenny. Pierwszym prezesem został jeden z liderów Stronnictwa Demokratycznego, poseł do KRN pierwszy prezes Sądu Najwyższego (do 1956 r.) Wacław Barcikowski, który w SKRK nie zapisał się aktywnością. Działalność SKRK przypadła na apogeum stalinizacji Polski⁶.

Od połowy 1948 r. prezesem został ludowiec (ZSL), minister rolnictwa i reform rolnych Jan Dąb-Kocioł, który pełnił swoją funkcję do końca istnienia SKRK.

Pierwsze wojewódzkie instancje SKRK powstawały samorzutnie już od 1945 r., w listopadzie 1945 r. na Pomorzu, w 1946 r. w Łodzi oraz Lublinie⁷. Jednak zorganizowana działalność Zarządu Głównego SKRK, w omawianym zakresie, rozpoczęła się od II zjazdu, który odbył się 23 maja 1948 r. i uchwalił statut omawianego stowarzyszenia.

Celem działalności opisywanej organizacji uczyniono: pokrycie całego kraju siecią radiofonii przewodowej, popieranie radiofonii lampowej i detektorowej, budowę i przebudowę linii radiofonicznych, budowę radiowęzłów zwłaszcza w PGR-ach i spółdzielniach produkcyjnych, radiofonizację Ziemi Zachodnich i Północnych, szkolenie obsługi technicznej radiowęzłów. „Głównym zadaniem SKRK to mobilizowanie wysiłku społecznego zmierzającego do przyspieszenia

⁴ AAN, Zbiór dokumentów luźnych, sygn. 89, t. II. 31, k. 2. Sprawozdanie z Pierwszego Walnego Zjazdu Delegatów Społecznego Komitetu Radiofonizacji Kraju z 29 I 1939 r.

⁵ Archiwum Instytutu Józefa Piłsudskiego w Ameryce, zespół Archiwum pułkownika Konrada Libickiego, zespół archiwalny nr 118, t. 1–13.

⁶ Np.: brutalne wyeliminowanie partii opozycyjnych, przejście władzy przez Bolesława Bieruta po ostatecznym odsunięciu W. Gomułki od władzy (Plenum KC 10 VIII 1949 r.), mianowanie K. Rokossowskiego na ministra obrony narodowej 6 XI 1949), powstanie PZPR (15–21 XII 1948 – Zjazd Zjednoczeniowy/ unifikacja życia politycznego (powstanie ZSL – 1949), rozwiązanie Stronnictwa Pracy (9 VIII 1950), powołanie ZMP (20–22 VI 1948), CRZZ (1–6 VI 1949), przyjęcie konstytucji PRL (22 VII 1952), wprowadzenie socrealizmu w literaturze (I Zjazd Związku Zawodowego Literatów Polskich 20–23 I 1949). Podobnie procesy unifikacyjne w gospodarce: przyjęcie założeń planu sześcioletniego (30 V 1929), utworzenie PGR (12 II 1949), powołanie Centralnego Związku Spółdzielczego (21 V 1948), etc.

⁷ *Społeczny Komitet Radiofonizacji Kraju*, „Rzeczpospolita”, nr 291, 23 X 1949.

radiofonizacji [...] przede wszystkim na wsi, [...] by szkoły miały nie tylko radioodbiorniki ale i głośniki w klasach, adaptory i mikrofony”⁸. Praktycznie poza agitacją i zbieraniem środków działalność SKRK miała polegać na przekazywaniu mieszkańcom i instytucjom radioodbiorników pozyskanych z Okręgowej Dyrekcji Poczty i Telegrafów (ODPiT), budowanie sieci radiofonicznej w oparciu o „amatorskie siły społeczne” i Państwowe Przedsiębiorstwo Radiofonizacji Kraju (PPRK). Centralnie planowano też szkolenie młodych radioamatorów, zakładanie laboratoriów, a nawet budowę własnego gmachu.

Działalność merytoryczna oraz biurowa SKRK w okręgach finansowana była z subwencji państwowej, a także dotacji przesyłanej przez: Zarząd Główny SKRK, prezydium rad narodowych, zakłady pracy oraz z funduszy społecznych pochodzących: ze składek, wpisowego, zbiórek ulicznych, zabaw, imprez artystycznych, koncertów, rozprawdzanych cegiełek. Na 1953 r. planowano pozyskanie środków z SFOKiS na zakup 100 odbiorników dla szkół⁹.

Za przykład finansowania i działań omawianego stowarzyszenia niech posłużą dochody i wydatki ZO SKRK Olsztyn z 1949 r.

Tabela 1. Dochody i wydatki SKRK Olsztyn w 1949 r.

Wyszczególnienie	Dochody	Wydatki
	w złotych	
Wpisowe i wymiana legitymacji	184 140	
Składki członkowskie	493 806	
Wpływy z radiofonizacji „terenu”	4 500 000	4 500 000
Wpływy z radiofonizacji szkół i świetlic	13 963 582	11 181 228
Wpływy z radiofonizacji mieszkań robotniczych	78 700	122 000
Dobrowolne ofiary	16 653	
Imprezy własne	772 104	
Subwencje państwowe	8 774 610	
Subwencje samorządu terytorialnego	1 788 480	
Dotacja Zarządu Głównego	4 700 000	
Wydatki osobowe		417 730
Wydatki rzeczowe		73 987
Zakup inwentarza		88 560
Wyjazdy służbowe		37 846
Odpisy wpisowe na rzecz ZG		105 410
Odpisy części składek na rzecz ZG		176 205
Wychowanie społeczne		1 998
Wydawnictwa własne		60
Różne		3 600
Razem	35 265 715	16 708 624

Opracowanie autora na podstawie: Budżet Zarządu Okręgu 1949 – 51. AP Olsztyn, 562 II, t. 25, k 5–7.

⁸ AP Olsztyn 562, t. 35, k.5. Protokół zdawczo-odbiorczy SKRK sporządzony dnia 25 I 1953 r.

⁹ AP Olsztyn, 562 II, t. 4, k. 7. Protokół z zebrania Prezydium Zarządu Okręgu SKRK w Olsztynie, które odbyło się w dniu 12 VII 1952 r.

Tworzenie olsztyńskiej struktury terenowej

Na mocy statutu powoływano struktury wojewódzkie. Władze każdego okręgu stanowiły: Walne Zgromadzenie, kilkusobowy (5–7 osób) Zarząd oraz pięciosobowa Komisja Rewizyjna. W sposób typowy dla ówczesnej praktyki komitetów społecznych wyłoniono komisje: Radiofonii Szkolnej, Radiofonizacji Terenu, Planowania, Przysposobienia Radiowego oraz Prasową.

Zarząd Okręgu Społecznego Komitetu Radiofonizacji Kraju w Olsztynie zawiązał się 23 kwietnia 1948 r. pod przewodnictwem wicewojewody Bohdana Wilamowskiego¹⁰. Nie rozwinął działalności, „wszak nie były w nim reprezentowane partie polityczne”, jak oświadczone podczas kolejnego zebranie założycielskiego, które odbyło się 23 września 1948 r.

We wrześniowym spotkaniu uczestniczyło 12 osób: przedstawiciele: Polskiego Radia „z centrali”, lokalnej prasy („Głos Ludu”, „Życie Olsztyńskie”), Wydziału Kultury i Sztuki Prezydium WRN, Zjednoczenia Energetycznego Okręgu Mazurskiego (ZEOM), Poczty Polskiej (PP), ZMP, Państwowych Nieruchomości Ziemi (PNZ), Związku Samopomocy Chłopskiej.

Zebranie poprowadził Kazimierz Kotowski, dyrektor ODPiT w Olsztynie, który został pierwszym prezesem. Zastępcą wybrano dyrektora ZEOM Stanisława Mossakowskiego, sekretarzem – Zbigniewa Widlińskiego. W skład Zarządu weszli wszyscy obecni. Przewodniczący Kotowski oświadczył, iż z prasy dowiedział się o powierzeniu mu funkcji tymczasowego przewodniczącego SKRK. W wystąpieniu opowiedział się za rozpropagowaniem akcji i organizowaniem kół terenowych. Przedstawiciel Polskiego Radia poinformował o instrukcji dotyczącej radiofonizacji oraz o istnieniu w województwie 6 radiowęzłów i kolejnych w stadium organizacji.

23 września 1948 r. została wyłoniona Komisja Rewizyjna w składzie Jeżewski – naczelnik Wydziału Społeczno-Politycznego WRN, Jasiński – PNZ, Feliks Stachacz – Związek Zawodowy Pracowników Pocht i Telegrafów.

Sprawa jednak nie spotkała się z zainteresowaniem olsztyńskich liderów życia politycznego i społecznego. Na kolejnym zebraniu, zorganizowanym 5 października 1948 r., mimo wysłania wielu zaproszeń, stawilo się 14 uczestników, na co uskarżał się przewodniczący Kotowski. W tym dniu nastąpiło też ostateczne ukonstytuowanie się Zarządu. Do już istniejącego dokooptowano Ryszarda Majewskiego – ZMP jako z-cę sekretarza, członków Zarządu: Piotra Kryczalo (WK PPR), nieidentyfikowalnego z nazwiska przedstawiciela ZEOM, Aleksandra Cywińskiego z Polskiego Radia (PR), Piotra Bujwida (PR) i kilkoro zastępców członków Zarządu reprezentujących PNZ, Ligę Kobiet, Wydział Kultury i Sztuki WRN, ZEOM,

¹⁰ AP Olsztyn 562, t. 2, k. 1. Protokół nr 1 z pierwszego posiedzenia Tymczasowego Społecznego Komitetu Radiofonizacji Kraju w dniu 23 IX 1948 r.; AP Olsztyn 562, t. 1, k. 3. Sprawozdanie z działalności Zarządu Okręgu SKRK w Olsztynie na dzień 31 XII 1950, zawiera datę 17 III 1948 r.

Powołano Komisje: Radiofonizacji Terenu, Planowania, Przystosowania Radiowego, Dydaktyki i Prasową, ale nie wyznaczono z nazwisk przewodniczących z powodu małej liczby uczestników zebrania. Potwierdzono skład Komisji Rewizyjnej powołanej 23 września. Z uwagi na rychłe zdekompletowanie się KR – pozostał tylko Stachacz - Zarząd omijając procedury statutowe 25 stycznia 1950 r. dokooptował Juliusza Malewskiego i Henryka Nalewajka (prezes ZNP), którzy zgodzili się uczestniczyć w pracach jako członkowie zastępczy¹¹. Składy ilościowe i osobowe organów statutowych w okręgu olsztyńskim zmieniały się często i nader przypadkowo, bez spełnienia zapisów statutowych.

Postanowiono, że pracowników do SKRK skierują: Kuratorium Okręgu Szkolnego, WRN i ZSCH, a lokalu użyczył olsztyński radiowęzeł PR¹². Następne zebranie odbyło się po półrocznej przerwie 28 kwietnia 1949 r.¹³

Organizowanie SKRK w województwie olsztyńskim musiało rozwijać się opieszale, skoro 22 listopada 1948 r. Zarząd zwrócił się do, urzędującego od 6 października, wojewody olsztyńskiego Mieczysława Moczara z prośbą o zamieszczenie w Wojewódzkim Dzienniku Urzędowym zarządzenia o powołaniu w powiatach oddziałów SKRK. W konsekwencji 18 stycznia 1949 r. wojewoda polecał zwołanie w porozumieniu z przewodniczącymi powiatowych czy miejskich rad narodowych zebrań organizacyjnych SKRK w terenie. Równolegle dyrektor ODPiT w Olsztynie wydał instrukcję podległym urzędom, zobowiązując pracowników do nawiązywania kontaktów z przedstawicielami SKRK. Starostowie w odpowiedzi gorliwie informowali wojewodę i dyrekcję OPiT o powołaniu licznych osobowo komitetów powiatowych¹⁴ w pismach typu: „W wykonaniu polecenia Ob. Wojewody Olsztyńskiego [...] w podpisie Henryk Kozarzewski, wicestarosta powiatowy piski”¹⁵.

Podstawową jednostką organizacyjną SKRK na terenie województwa uczyniono oddział obejmujący teren powiatu lub miasta wydzielonego, któremu podlegały środowiskowe koła. W efekcie powołano 17 jednostek w miastach powiatowych – do końca kwietnia 1949 r. powołano na terenie województwa oddziały powiatowe w: Biskupcu, Giżycku, Iławie, Kętrzynie, Lidzbarku Warmińskim, Nidzicy, powiatowy i miejski w Olsztynie, Ostródzie, Pasłęku, Pisz, Szczytnie, Węgorzewie. Ale praktyczne działanie rozpoczęła tylko komórka w Olsztynie.

¹¹ AP Olsztyn 562 II, t. 15, k. 1. Protokół nr 1 z posiedzenia Komisji Rewizyjnej Zarządu Okręgu SKRK w Olsztynie z dnia 24 II 1950 r.

¹² AP Olsztyn 562, t. 2, k. 4. Protokół nr 2 z posiedzenia Zarządu Okręgowego SKRK w dniu 5 X 1948 r.

¹³ AP Olsztyn 562, t. 2, k. 6–15. Protokół nr 3 z posiedzenia Zarządu Okręgowego SKRK w dniu 28 IV 1949 r.

¹⁴ AP Olsztyn 562 II, t. 12, k. 55. Np. „Do Społecznego Komitetu Radiofonizacji Kraju, Zarząd Okręgu w Olsztynie – Dyrekcja Pocht i Telegrafów w Olsztynie”, w podpisie starosta pasłęcki.

¹⁵ AP Olsztyn 562 II, t. 12, k. 57.

¹⁶ 131 placówek SKRK w naszym województwie, „Trybuna Ludu”, nr 196, 20 VII 1949; 114 kół zorganizował SKRK, „Życie Olsztyńskie”, nr 198, 21 VII 1949.

Najważniejsze przejawy działalności SKRK 1949–1952

W lipcu 1949 r. „Trybuna Ludu” informowała o 131 placówkach SKRK, a „Życie Olsztyńskie” o 114 kołach i 17 oddziałach powiatowych¹⁶, wzywając do wstępowania w szeregi SKRK, które – jak deklarowano – zrzeszało 500 członków. Z dokumentacji archiwalnej wynika, że obie gazety znacznie wyolbrzymiały liczbę kół i członków. Aby zostać członkiem stowarzyszenia należało uiścić wpisowe, które wynosiło 50 zł i opłacać składkę miesięczną w wysokości 20 zł. W grudniu 1948 r. chleb żytni kosztował 35 zł za kilogram, cukier 182 zł¹⁷. Co tysięcznemu członkowi obiecywano głośnik mieszkaniowy wartości 3600 zł. Rzucono hasło „Każdy radioabonent – członkiem SKRK”¹⁸.

Duże nadzieje pokładano w zaangażowaniu pocztowców, którzy „dobrowolnie” podjęli się werbowania członków przy okazji zbierania opłat abonentowych¹⁹. Liderów nagradzano: „listonosz wiejski urzędu pocztowego w Morażu, przodownik pracy na polu czytelnictwa czasopism na wsi, tysięczny członek SKRK otrzymał głośnik radiowy”²⁰.

Druga grupa, od której oczekiwano wsparcia, to nauczyciele, a zwłaszcza kierownicy szkół. Podczas dwudniowej konferencji dla nauczycieli powiatu olsztyńskiego jednym z haseł uczyniono repolonizację i radiofonizację, co wraz z pozostałymi celami miało służyć „wychowaniu młodzieży w duchu patriotyzmu i proletariackiego internacjonalizmu w oparciu o Związek Radziecki i państwa demokracji ludowej”²¹. Za aktywność agitacyjną, a także za rozprowadzanie znaczków, głośników pedagogom obiecywano nagrody w postaci radioodbiornika²². „Naczelnik U.P. Szczytno wspólnie z kierownikiem wydziału oświaty rozprowadzili kilkadziesiąt sztuk detektorów”²³.

Olsztyński SKRK mógł mieć pole do działania. W województwie olsztyńskim na dzień 31 grudnia 1948 roku zarejestrowano 16 177 radioabonentów w tym 13 131 w miastach i 3046 na wsiach. W pierwszym i drugim wypadku dawało to województwu ostatnie miejsce w kraju, w wypadku wsi – przed-

¹⁶ Wszystkie zelektryfikowane szkoły i świetlice otrzymają w tym roku radioodbiorniki, „Życie Olsztyńskie”, nr 184, 7 VI 1949.

¹⁷ Rocznik Statystyczny 1949, tabela 30, Ceny detaliczne niektórych artykułów żywnościowych w miastach wojewódzkich, Warszawa 1950, s. 111.

¹⁸ Wszystkie zelektryfikowane szkoły i świetlice otrzymają w tym roku radioodbiorniki, „Życie Olsztyńskie”, nr 198, 21 VII 1949.

¹⁹ Pocztowcy przodują w werbowaniu członków SKRK, „Życie Olsztyńskie”, nr 389, 11 VI 1949; Pocztowcy werbują członków do Komitetu Radiofonizacji Kraju, „Trybuna Ludu”, nr 163, 16 VI 1948

²⁰ Tysięczny członek SKRK otrzymał głośnik radiowy, „Trybuna Ludu”, nr 206, 30 VII 1949.

²¹ W duchu patriotyzmu i internacjonalizmu postanowiono wychować młodzież nauczycielstwo pow. Olsztyńskiego, „Życie Olsztyńskie” nr 254, 10 X 1949; Dzień Olsztyna, ibidem, nr 273, 4 X 1949.

²² Protokół z zebrania Prezydium Zarządu Okręgu SKRK w Olsztynie, które odbyło się w dniu 19 VI 1952, AP Olsztyn, 562 II, t. 4, k. 4.

²³ Ibidem.

ostatnie przed województwem białostockim²⁴. Prasa mobilizująco ubolewała nad najniższym stanem zradiofonizowania województwa olsztyńskiego: 38 punktów odbioru radiowego na 1000 mieszkańców, podczas gdy dla gdańskiego wskaźnik ten wyniósł 69, poznańskiego – 50 a warszawskiego – 48²⁵.

Zorganizowaną działalność SKRK w Olsztynie rozwinął od 1 kwietnia 1949 r., kiedy to uruchomiono biuro, w którym został zatrudniony Aleksander Cywiński, prowadzący księgowość, kancelarię i magazyn. Od 1 stycznia 1950 r. pracę podjął Stanisław Tejman, który założył księgowość systemu „amerykanka”. Biuro mieściło się sekretariacie dyrektora ODPiT. Praktycznie oznaczało to zapewne dodatkowy etat dla tej instytucji.

Z analizy prac SKRK wynikają dwa priorytety w radiofonizacji województwa: po pierwsze – szkoły i inne placówki oświatowe, po drugie – spółdzielnie produkcyjne i PGR -y, a w dalszej kolejności inne instytucje i abonenci prywatni. W roku szkolny 1948/1949 w województwie olsztyńskim funkcjonowały 944 szkoły ogólnokształcące stopnia podstawowego, w tym 40 w miastach i 904 na wsiach, do których uczęszczało 76,1 tys. uczniów, 16,5 tys. w miastach i 59,6 tys. na wsiach²⁶.

Przyjęto ambitne plany. Na rok 1949 przewidywano założenie 4000 głośników mieszkaniowych, przeprowadzenie 227 km linii radiofonicznych oraz zradiofonizowanie 150 szkół, 100 świetlic, przedszkoli i domów dziecka. Przyjęto zasadę, że np. szkoła, która wpłaciła na konto PKO 10 000 zł otrzymywała subwencję 12 tys. z funduszków SKRK. Na ten cel Zarząd Okręgu otrzymał jeden milion złotych z Zarządu Głównego z zapowiedzią powiększenia tej kwoty do 3 mln²⁷. W rzeczywistości od kwietnia 1949 r. do 24 lutego 1950 r. na powyższy cel udzielono subwencji szkołom, świetlicom, ZMP, ZSCH, domom dziecka, bursom, internatom, przedszkolom sięgających po 25 000 zł – w sumie 3 006 452 zł²⁸. Zarząd Okręgu ambitnie planował zwerbowanie 5 tysięcy członków opłacających składki, rozprowadzenie znaczków – cegiełek, które emitował Zarząd Główny – na kwotę 4 mln. zł, a także sprzedawanie głośników na raty. Potrzeby radiofonizacyjne szacowano na 9 mln zł²⁹.

²⁴ Rocznik Statystyczny 1949, tabela 67, Radioabonenci, Warszawa 1950, s. 229.

²⁵ *To stanowczo za mało. 38 głośników na 1000 mieszkańców. Musimy zradiofonizować nasze województwo*, „Życie Olsztyńskie”, nr 161, 3 VI 1949.

²⁶ Rocznik Statystyczny 1949, tabela 9, Szkoły podstawowe stopnia ogólnokształcącego, Warszawa 1950, s. 204.

²⁷ *Zawieszono 4.200 głośników radiowych w świetlicach i wsiach woj. Olsztyńskiego*, „Życie Olsztyńskie”, nr 306, 6 XI 1949.

²⁸ AP Olsztyn 562 II, t. 12, k. 28. Protokół nr 1 z posiedzenia Komisji Rewizyjnej... ibidem; Natomiast prezes Dramiński oświadczył, że Prezydium WRN przeznaczyło 3 300 000 zł na radiofonizację świetlic spółdzielni produkcyjnych z kredytów Rady Państwa przeznaczonych na cele kulturalno-oświatowe, Sprawozdanie z inspekcji Zarządu Okręgowego SKRK w Olsztynie przeprowadzonej przez głównego inspektora Zarządu Głównego SKRK Stefana Kubeckiego w obecności kierownika biura Zarządu Okręgowego ob. Cywińskiego Aleksandra (27 i 28 X 1950).

²⁹ *Radiofonizacja szkół i świetlic w woj. olsztyńskim*, „Trybuna Ludu”, nr 260, 22 IX 1949

W październiku tegoż roku zapowiedziano radiofonizację szpitala na około 450 tys. zł, pochodzących „częściowo z funduszków szpitalnych, częściowo z ofiarności publicznej”, zapoczątkowanej przez koło Związku Zawodowego Pracowników Służby Zdrowia w Urzędzie Wojewódzkim³⁰.

Nietrudno wydedukować instrumentalny charakter radiofonizacji w zamiarach władzy ludowej. „Radiofonia polska wraz z radiofoniami krajów demokracji ludowej i Związku Radzieckiego głosi wszystkim ludziom pracy idee socjalizmu i braterstwa narodów, prowadzi nieustanną walkę z kłamliwą propagandą państw bloku zachodniego i krzyżuje niecną robotę podżegaczy wojennych”. Audycje zagraniczne krajów kapitalistycznych wykorzystywane są jako narzędzie podżegania wojennego, zaś audycje Polskiego Radia [...] do walki o pokój, walki toczonej przez cały świat postępu z imperializmem amerykańskim. Doceniając w pełni doniosłą rolę radia w kształtowaniu światopoglądu socjalistycznego, Społeczny Komitet Radiofonizacji Kraju pragnie, aby w Polsce Ludowej nie było ani jednego niezradiofonizowanego mieszkania, wsi, osiedla robotniczego, szkoły, świetlicy, szpitala, domu sierot, zakładu fabrycznego³¹. W podobnym tonie pisała prasa :„głośnik mieszkaniowy to nie tylko rozrywka, ale mądry doradca, informator i agitator³². Plan sześcioletni przewidywał zwiększenie liczby radioabonentów do 3 mln, z tego 1,5 mln z odbiornikami lampowymi i 1,5 mln z głośnikami³³.

Na plenum Zarządu Okręgu 30 lipca 1949 r. szczycono się 75 zradiofonizowanymi szkołami, 44 świetlicami, 2 przedszkolami, tyloma domami dziecka i uniwersytetami ludowymi, jedną bursą oraz ponad 100 „punktami zradiofonizowanymi” w różnych miejscowościach – najwięcej w powiecie olsztyńskim. W porównaniu z wyżej podanymi danymi statystycznymi dotyczącymi szkół, liczby nie imponują. Na najbliższy okres planowano „zradiofonizowanie odbiornikami sieciowymi pozostałych szkół zelektryfikowanych i rozproszonych, zwiększenie liczby odbiorników bateryjnych, rozszerzenie akcji zakładania w sprzedaży ratalnej głośników mieszkaniowych dla pracowników kolei, poczty oraz zwrócenie uwagi na należyte wykorzystanie radioodbiorników przez szkoły³⁴. O zapowiedziach informowało „Życie Olsztyńskie”: „wszystkie zelektryfikowane szkoły i świetlice otrzymają radioodbiorniki do

³⁰ *Każdy chory ze słuchawką na uszach. Szpital woj. w Olsztynie będzie zradiofonizowany*, „Życie Olsztyńskie”, nr 279, 15 IX 1949.

³¹ AP Olsztyn 562, t. 1, k. 3. Sprawozdanie z działalności Zarządu Okręgu SKRK w Olsztynie na dzień 31 XII 1950 r.

³² tag, *Radiofonia przewodowa ważnym czynnikiem wychowania mas*, „Głos Olsztyński”, nr 66, 16 X 1951.

³³ *Ma być 3 mln abonentów. Tydzień Radiofonizacji rozpoczęty*. „Życie Białostockie”, nr 264, 25 X 1949.

³⁴ Protokół nr 6 z plenarnego zebrania Zarządu Okręgowego SKRK w dniu 30 VII 1949 r., AP Olsztyn 562, Książka protokołów, s. 28–48; *SKRK radiofonizuje szkoły i świetlice*, „Trybuna Ludu”, nr 214, 4.VIII.1949; *166 szkół i zakładów oświatowo wychowawczych zradiofonizowano w woj. olsztyńskim*, „Życie Olsztyńskie”, nr 214, 6 VIII 1949; *Plenarne zebranie ZO SKRK*, „Trybuna Ludu”, nr 206, 30 VII 1949.

końca 1949 roku, a na wsiach i w osiedlach mieszkaniowych zostanie zainstalowanych ok. 4000 tych aparatów”³⁵.

Według sprawozdania Komisji Rewizyjnej do 24 lutego 1950 r. radiofonizowano 330 punktów oświatowo-wychowawczych, tj. szkół, świetlic, przedszkoli. Oprócz tego rozprowadzono 6 odbiorników bateryjnych dla szkół niezelektryfikowanych. Wartość radioodbiorników rozdysponowanych na dzień 31 grudnia 1949 r. wyniosła 11 181 228 zł, a w styczniu 1950 r. 4 204 400 zł. Odbiornik Aga C kosztował w 1950 r. 50 000 zł, Pionier bateryjny 25 000, tyleż samo Pionier sieciowy. Odbiornik Talizman 15 000 zł, głośnik 3600–3880 zł³⁶. Bezpłatnie przydzielono 40 sztuk odbiorników w tym 20 ku uczczeniu 70 lecia urodzin generalissimusa Stalina, 8 jako nagrody podczas festiwalu muzyki, tańca i pieśni radzieckich, 3 jako premie dla aktywistów w Tygodniu SKRK.

Działania struktur wojewódzkich wspierał ZG SKRK, który 22 lipca 1949 r. postanowił przyznać 2000 odbiorników dla całego kraju, zalecając dystrybucję przy współpracy „z partiami politycznymi, związkami zawodowymi, władzami administracyjnymi, samorządowymi, szkolnictwem oraz organizacjami społecznymi i młodzieżowymi”³⁷. Zarząd Wojewódzki w Olsztynie otrzymał 100 odbiorników z powyższej puli³⁸. „Trybuna Ludu” chwaliła Olsztyn za osiągnięte wyniki³⁹. Dar to był połowiczny, wszak każda obdarowana instytucja otrzymywała subwencję w wysokości 12 000, a pozostałość zobowiązywała się spłacić w 10 miesięcznych ratach.

Wzbudzeniu zainteresowań potencjalnych abonentów radiowych miały służyć też centralne akcje promocyjne. Na czas od 24 do 30 października 1949 r. ogłoszono ogólnokrajowy Tydzień Radiofonizacji Kraju poświęcony popularyzacji radia, z największą imprezą - koncertem w Hali Ludowej we Wrocławiu⁴⁰, pod hasłem „Każdy obywatel członkiem SKRK”⁴¹. Olsztyński Zarząd Okręgu powołał Komitet Wojewódzki „Tygodnia”. W województwie olsztyńskim planowano zwiększyć liczbę członków SKRK do 6 tysięcy i pozyskać milion złotych, ponadto zamierzano zorganizować 17 zabaw ludowych, zbiórki uliczne, sprzedawać okolicznościowe znaczki, cegiełki po 20 i 50 zł na sumę 3 057 000 zł., rozwiesić plakaty agitacyjne, przeprowadzić pogadanki w szkołach, etc⁴². W efekcie np. w Olsztynie zebrano [...] 27 tys. zł! Politycz-

³⁵ Wszystkie zelektryfikowane szkoły i świetlice otrzymają w tym roku radioodbiorniki, „Życie Olsztyńskie”, nr 198, 21 VII 1949.

³⁶ Protokół nr 1 z posiedzenia Komisji Rewizyjnej..., op. cit.

³⁷ Dwa tysiące szkół otrzyma radioaparaty w dniu 22 lipca, „Dziennik Ludowy” nr 154, 10 VI 1949.

³⁸ 100 aparatów radiowych dla szkół i świetlic, „Życie Olsztyńskie”, nr 159, 22 VI 1949; W dniu 22 lipca 100 szkół otrzyma aparaty radiowe, „Trybuna Ludu”, nr 170, 23 VI 1949.

³⁹ SKRK wykonał 121 proc. planu radiofonizacji, „Trybuna Ludu”, nr 203, 27 VII 1949.

⁴⁰ Tydzień Radiofonizacji Kraju w dniach od 24–30 b.m., „Rzeczpospolita”, nr 290, 22 X 1949.

⁴¹ Każdy obywatel członkiem SKRK, „Trybuna Ludu”, nr 264, 26 X 1949.

⁴² Co nam przyniesie tydzień SKRK, „Życie Olsztyńskie”, nr 282, 13 X 1949; Dochody z imprez i zbiórek ulicznych na radiofonizację wsi, „Trybuna Ludu”, nr 295, 27 X 1949.

ny wydzźwięk nadali akcji również ludowcy, wszak prezes SKRK należał do aktywu ZSL. Np. w związku z kongresem zjednoczeniowym ruchu ludowego⁴³, „PSL-owcy z Arnoldowa w powiecie Morąg uchwalili radiofonizację wsi oraz instalacje aparatu telefonicznego”⁴⁴, obok takich zobowiązań, jak np.: [chłopi] „Postanowili również zakończyć przedterminowe wykopki i dostawę buraków cukrowych”⁴⁵, przyjmowano też wiele innych zobowiązań⁴⁶.

Ostatecznie rok 1949 okazał się pomyślny. Wpłacono składki na sumę 493 806 zł, z „dobrowolnych opłat” wpłynęło 16 653 zł. a z imprez własnych 1 014 545 zł, czyli dochody wyniosły 1 683 144 zł, zaś rozchód – 1 059 217 zł. Z zebranej sumy 417 730 zł przeznaczono na wydatki osobowe (płace), 73 987 zł na wydatki rzeczowe różne, 37 846 zł na wyjazdy służbowe, 195 410 zł odprowadzono do ZG z tytułu wpisowego (niedopłata 52 730 zł), a 176 205 zł z tytułu składek (niedopłata 7 374 zł), 3360 zł na koszty ogólne: premiowanie w formie głośnika radowego tysięcznego członka SKRK, 1998 zł przeznaczono na wychowanie społeczne, 242 441 zł wyniosły koszty urządzenia imprez. Nadwyżka rachunku wynikowego, po pomniejszeniu niedopłat wyniosła 563 823 zł⁴⁷. Z szacunków wynika, że składki wpłaciło ok. 2060 osób, co należy uznać za dobry wynik. Składki z naddatkiem wystarczyły na pokrycie kosztów osobowych. Wydaje się, że powyższy efekt to zasługa raczej biura niż Zarządu.

W lutym 1950 r. zarząd figurował w składzie: Kazimierz Kotowski – dyrektor ODPiT – jako prezes, inż. Stanisław Mossakowski – dyrektor ZEOM jako wiceprezes („słabo się udzielający”, Zbigniew Widliński jako sekretarz, Aleksander Cywiński jako kierownik biura, Halina Dunajewska jako kierownik wydziału, Stanisław Tejman jako buchalter. Nie obsadzono funkcji skarbnika⁴⁸.

Ale Zarząd praktycznie nie funkcjonował „pod każdym względem”⁴⁹. 1 lipca 1950 zrezygnował sekretarz Zbigniew Widliński (rezygnację przyjął przez Zarząd Główny). Wkrótce zrezygnował też Kazimierz Kotowski, ubiegając się wcześniej o zgodę ZG.

5 lipca 1950 r., jak wynika z dokumentów, Zarząd tworzyli: Kazimierz Kotowski – prezes, Stanisław Mossakowski – wiceprezes, skarbnik – poseł Edward Szymański, członkowie – Stanisław Hermanowicz i Piotr Kryczalo⁵⁰.

⁴³ SKRK pomoże chłopom w radiofonizacji wsi olsztyńskiej, „Trybuna Ludu”, nr 292, 24 X 1949.

⁴⁴ Dalsze zobowiązania chłopów dla uczczenia zjednoczenia ruchu ludowego, „Trybuna Ludu”, nr 296, 28 X 1949.

⁴⁵ Ibidem.

⁴⁶ B. Łukasiewicz, *Olsztyn 1945–1985*, Olsztyn 1987, s. 116–117.

⁴⁷ Protokół nr 1 z posiedzenia Komisji Rewizyjnej..., op. cit., k. 1.

⁴⁸ Ibidem, k. 4.

⁴⁹ AP Olsztyn 562 II, t. 12, k. 24. Sprawozdanie z inspekcji Zarządu Okręgowego SKRK w Olsztynie przeprowadzonej w dniach 9–10 maja 1952 r. przez głównego inspektora Zarządu Głównego SKRK Stefana Kubecki, w obecności kierownika biura Zarządu Okręgowego ob. Cywińskiego Aleksandra i Bonawentury Ruteckiego – inspektora okręgu.

⁵⁰ AP Olsztyn 562 II, t. 5, k. 8. Protokół z posiedzenia Komisji Rewizyjnej Zarządu Okręgu SKRK w Olsztynie z dnia 5 VII 1950 r.

Personel biurowy: Aleksander Cywiński – kierownik biura, Stanisław Tajman – buchalter.

W sytuacji kryzysowej inicjatywę podjął inspektor Zarządu Głównego Stefan Kubecki w porozumieniu z wojewodą M. Moczarem. Po „konferencji” z 28 czerwca 1950 r. Zarząd został „zreorganizowany”. Na stanowisko prezesa Zarządu Okręgu SKRK „został wytypowany” ludowiec Józef Dramiński, wiceprzewodniczący WRN, „za pośrednictwem starań ZG”, za zgodą Moczara. W skład ówczesnego Zarządu wszedł również Stanisław Hermanowicz, wizytator okręgu szkolnego⁵¹. Pozostałe stanowiska nie zostały obsadzone.

W protokole spisanim po dwóch latach podano, że Józef Dramiński obowiązki prezesa Zarządu przejął 1 lipca 1950 r. W lipcu 1950 r. rozbudowano kadrowo biuro: z jego kierownikiem, inspektorem, buchalterem (1/2 etatu) i kierownikiem sekretariatu. (bezp.). Cywiński otrzymał uposażenie wraz z dodatkiem funkcyjnym 10 500 zł, Stanisław Tajman (bezp.) jako księgowy zarabiał 8400 zł, Maria Dramińska (ZSL) – 5200 zł i inspektor terenowy Bonawentura Rutecki (PZPR) – 8400⁵². Biuro mieściło się w jednym pokoju, w gmachu PWRN przy ul. Kopernika 48. Ruteckiemu powierzono wizytowanie placówek regionalnych. Pracowników opłacał Zarząd Główny na podstawie warunków określonych umową zbiorową dla pracowników instytucji społecznych.

Z pomocą nowemu Zarządowi przysłała władza wojewódzka. 20 lipca 1950 r. Prezydium WRN – główny organ władzy terenowej – na mocy uchwały z 20 marca 1950 r. o terenowych organach jednolitej władzy państwowej – podjęło kolejne działanie mobilizacyjne, wystosowało pismo okólne, w którym informowało, iż przewodniczącym powiatowego Zarządu Oddziału SKRK zostanie przewodniczący PRN, sekretarzem – kierownik wydziału oświaty względnie jego zastępca lub dyrektor szkoły, skarbnikiem – naczelnik Obwodowego Urzędu Pocztowego.

W ramach czynu 22 lipca 1950 r. przydzielono 150 odbiorników detektorowych, tzw. kołchożników dla Powiatowej Rady Narodowej w Piszku na nagrody dla uczestników kursów dla analfabetów. W czynie pierwszomajowym przeznaczono bezpłatnie 10 odbiorników Talizman dla świetlic spółdzielni produkcyjnych itd.⁵³

Promocji miał służyć zaplanowany z przesadnym rozmachem drugi „Tydzień Propagandy Radiofonizacji Kraju” SKRK przypadający 1–7 października 1950 r. Zorganizowano w tym celu konferencję, w której – poza funkcyjnymi z wojewódzkiego SKRR i urzędnikami WRN – uczestniczyli czołowi przedstawiciele KW PZPR, SD, PPRK, WRN, Ligi Kobiet, ZMP, OPiT. Z cel postawiono „uświadomienie społeczeństwa o roli radia jako czynnika mobili-

⁵¹ Ibidem k. 28. Sprawozdanie z inspekcji przeprowadzonej 27 i 28 X 1950 r.

⁵² Ibidem, k.26. Sprawozdanie z inspekcji przeprowadzonej w dniach 9–10 V 1952 r. W tym wypadku są to nominały obowiązujące w 1950 r.

⁵³ Ibidem, k.28. Sprawozdanie z inspekcji [...] przeprowadzonej [...] 27 i 28 X 1950 r.

zującego [...] do walki o pokój i wykonanie planu 6-letniego, zradiofonizowanie wszystkich szkół zelektryfikowanych, organizowanie młodzieżowych i szkolnych radiowęzłów, podniesienie liczby członów SKRK. Zaplanowano koncerty (m.in. Orkiestry Symfonicznej, szkoły muzycznej, zabawy etc.). Z biurokratycznym rozmachem powołano terenowe komitety obchodów, sekcje itp.⁵⁴

W tym czasie (do 28 października 1950 r.) – według danych pochodzących z kuratorium oświaty – na terenie województwa w 1950 r. znajdowało się 1237 szkół, z czego 917 szkół niezelektryfikowanych, spośród nich 200 radiofonizowano odbiornikami bateryjnymi Pionier. 50 szkół zelektryfikowanych nie posiadało jeszcze radia, czyli nie wypełniono zobowiązań z 1949 r.⁵⁵ Reasumując, spośród 320 szkół zelektryfikowanych 270 szkół zradiofonizowano (czyli 84,3%), a spośród wszystkich 1237 szkół radioodbiorniki lampowe i bateryjne posiadało 470, czyli 32,7%⁵⁶. Razem w roku 1950 zradiofonizowano 371 placówek oświatowych⁵⁷.

Do 30 września 1950 r. obroty wyniosły 39 757 766 zł. Powołano 19 oddziałów powiatowych, brakuje natomiast danych statystycznych odnośnie liczby kół terenowych oraz liczby członków. W tym czasie z tytułu wpisowego wpłynęło 87 970 zł, z tytułu składek członkowskich 371 433 zł⁵⁸, czyli liczba członków pozostawała stabilna w porównaniu z 1948 i 1949 r. ale suma wpisowego od około 1760 osób pozwala wnioskować, że wśród członków SKRK istniała duża fluktuacja.

11 lutego 1951 r. zwołano Walny Zjazd Delegatów zarządów oddziałów powiatowych SKRK. W obradach, które odbyły się w siedzibie WRN w Olsztynie uczestniczyło 50 osób – byli to przede wszystkim pracownicy urzędów pocztowych, wydziałów oświaty rad narodowych, urzędnicy prezydium rad narodowych, głównie funkcyjni i jedna osoba bez funkcji publicznej, jako kierownik radiowęzła.

Co ciekawe, poza pochwałami, pojawiło się wiele głosów krytycznych, takich, jak: jakość sprzętu, brak części zamiennych, brak elektryczności, opieszałość w rozprowadzaniu radioodbiorników, brak zainteresowania władz w niektórych powiatach, nadmierna sprawozdawczość, trudności „ze strony wroga klasowego na wsi” – w powiecie Ostróda przydzielono głośniki ale nie przyjęto ich „z powodu wrogości na wsi”, „zdarzało się że pracowników SKRK przepędzono szpadłami”. W podsumowaniu dyskusji prezes Dramiński przypomniał iż „radiofonizacja to zagadnienie natury ogólnopństwowej, to kwestia podniesienia kultury, oświaty i uświadomienia społecznego i politycznego

⁵⁴ AP Olsztyn 562, t. 12, k. 22. Protokół z konferencji odbytej 16 IX 1950 r. o g. 10. w sprawie zorganizowania Wojewódzkiego Komitetu Tygodnia Propagandy Radiofonizacji Kraju.

⁵⁵ Ibidem, k. 28. Sprawozdanie z inspekcji [...] przeprowadzonej [...] 27 i 28 X 1950 r.

⁵⁶ Szacunki własne.

⁵⁷ Ibidem k. 28. Sprawozdanie z inspekcji [...] przeprowadzonej [...] 27 i 28 X 1950 r., ibidem k. 28.

⁵⁸ Ibidem, k. 29–30.

najszerzych mas ludności miast i wsi. Radio to przede wszystkim instrument kształtowania właściwego marksistowsko-leninowskiego światopoglądu, doskonały agitator polityczny, źródło szybkich i autorytatywnych wiadomości, doskonały łącznik pomiędzy Władzą Ludową a ludowymi masami, wreszcie skuteczny oręż w walce z wrogą propagandą [pisownia oryginalna]⁵⁹.

W skład siedmioosobowego Zarządu weszli: jako prezes Józef Dramiński, dyrektor Instytutu Szkolenia Zawodowego, wiceprzewodniczący WRN – prezes; Stanisław Hermanowicz, kierownik Wydziału Oświaty Prezydium WRN – wiceprezes; Aleksander Cywiński, kierownik biura Okręgu SKRK – sekretarz; jako członkowie: Zygmunt Sulima (ZSch), Jakub Ehrlich (U.P-T), Birkowski (?), Lucjan Statkiewicz, dyrektor PPRK – członkowie. Wybrano też Komisję Rewizyjną oraz przewodniczących komisji. Na Walny Zjazd Krajowy wybrano Dramińskiego, Cywińskiego, Maksymiliana Machowinę, Wacława Ciesińskiego. W sprawozdaniu z 1952 r. wymieniony jest Machowina – dyrektor ODPiT od 19 czerwca 1952 r.⁶⁰ jako skarbnik⁶¹.

Z 1951 r. zachowały się wiadomości z prasy i ustalenia Komisji Rewizyjnej. „Kurier Codzienny” donosił, iż w 1951 r. Zarząd rozproszdził 479 radioodbiorników w placówkach oświatowo-wychowawczych, w tej liczbie zradiofonizowano 175 szkół podstawowych, 87 świetlic gromadzkich, 69 świetlic związków zawodowych, zapewniając o zradiofonizowaniu wszystkich szkół zelektryfikowanych i wszystkich spółdzielni produkcyjnych. Ubolewano tylko nad brakiem własnego programu lokalnego, zlikwidowanego 1949 r.⁶²

Zbliżone ustalenia w odniesieniu do placówek oświatowych poczyniła inspekcja, przeprowadzona przez Zarząd Główny. Różnice wynikają z odmiennej kwalifikacji placówek oświatowych. W 1951 roku „zradiofonizowano 262 szkoły i świetlice w oparciu o sieć energetyczną i 236 bateryjnych, 32 spółdzielnie radiowęzłami lokalnymi. Niezależnie od radiowęzłów lokalnych zradiofonizowano 10 spółdzielni i tyleż aparatami bateryjnymi i detektorami”. PPRK wystawiło okręgowi rachunki za zradiofonizację spółdzielni, tj. za budowę linii, aparaturę. Rachunki pokryto z premii podatku gruntowego 130 000 zł. i Prezydium WRN 50 000⁶³. Komisja Rewizyjna na terenie woje-

⁵⁹ AP Olsztyn 562, t. 1, k. 16. Protokół Walnego Zjazdu Delegatów Zarządów Oddziałów powiatowych SKRK, który odbył się 11 II 1951 r. o godz. 10 w gmachu Prezydium WRN w Olsztynie.

⁶⁰ AP Olsztyn, 562 II, t. 4, k. 4. Protokół z zebrania Prezydium Zarządu Okręgu SKRK w Olsztynie, które odbyło się 19 VI 1952 r.

⁶¹ Ibidem, k. 27. Sprawozdanie z inspekcji [...] przeprowadzonej w dniach 9–10 V 1952 r.

⁶² *Województwo olsztyńskie zradiofonizuje się w szybkim tempie*, „Kurier Codzienny”, nr 75, 27 III 1952 r.

⁶³ Protokół Walnego Zjazdu Delegatów Zarządów Oddziałów, ibidem, Sprawozdanie z inspekcji [...] przeprowadzonej w dniach 9–10 maja 1952..., ibidem, k. 27: Protokół Komisji Rewizyjnej Zarządu Okręgu SKRK w Olsztynie przeprowadzonej 25 I 1953 roku za okres operacyjny od 1 I 1952 r. do 31 XII 1952 r. przez ob. Bączka Henryka, Grabowskiego Zbigniewa i Likasa Stanisława, AP Olsztyn 562 II, t. 12, k. 39; *Radiofonizacja wsi olsztyńskiej szybko postępuje naprzód*, „Ilustrowany Kurier Codzienny”, nr 182, 31 07 1952.

wództwa odnotowała 19 oddziałów oraz wspomniała o 12 kołach radioamatorskich, których działalność nie była udokumentowana⁶⁴.

Najważniejsza konstatacja w bilansie finansowym 1951 r. jest jednak negatywna. W wydatkach preliminowano 1 459 140 zł, a wykonano 734 622,99 zł (50,3%), w dochodach analogicznie – wydatki 1 459 140 zł, wykonanie – 832 846,72 zł (57,1%)⁶⁵. Wniosek: nie wykonano planów, co było najcięższym przewinieniem w ówczesnej rzeczywistości. W 1951 r. biuro zarejestrowało 699 spraw⁶⁶. Rutecki wyjeżdżał w teren od 5 do 11 dni w miesiącu.

Różnorodne niezbilansowane dane dotyczą 1952 r. i są one różne w różnych źródłach. Najczęściej pojawiała się informacja, iż zradiofonizowano 37 szkół i świetlic, 3 spółdzielnie produkcyjne, 5 innych spółdzielni, jeden ośrodek szkolenia zawodowego, jedną świetlicę Związku Zawodowego Pracowników Sztuki i Kultury, 9 świetlic Wydziału Kultury⁶⁷, w mieszkaniach robotniczych zainstalowano 3768 głośników⁶⁸. Jedną z największych akcji radiofonizacyjnych przeprowadzoną w tym roku była radiofonizacja gminy Orzysz wraz z 4 przyległymi wsiami: Trzebiny, Mikosze, Grzegorz, Gęldyny, kosztem 187 315,68 zł, przy wsparciu Zarządu Głównego⁶⁹. Dla uczczenia 60 rocznicy urodzin Bieruta, przypadającej w 1952 r. zradiofonizowano 5 PGR-ów, w kolejnych pięciu i dwóch spółdzielniach rozpoczęto prace, zaś plan instalacji głośników w „mieszkaniach świata pracy” wykonano w 122 proc.⁷⁰ „Kurier Codzienny” pisał wtedy o sukcesach olsztyńskiego SKRK, który „wyzwolił ofiarnością społeczną [...] wszystkie szkoły zelektryfikowane zostały zaopatrzone w sprzęt radiodobiorczy”⁷¹. Warto zauważyć, że ta ostatnia informacja pojawiała się w podobnym brzmieniu od 1949 r.

Statutowo Zarząd działał rachitycznie, natomiast w 1952 r. dość aktywnie pracowało prezydium Zarządu, które w 1952 r. zwoływano: 24 stycznia, 19 czerwca, 12 lipca, 2 października, 27 października i 23 grudnia⁷². Ostania kontrola tego gremium, przeprowadzona przez Komisję Rewizyjną 25 stycznia 1953 r. za czas od 1 stycznia 1952 r. do 31 grudnia 1952 r. pozytywnie oceniła Zarząd, który – jej zdaniem – „pracował aktywnie, wykonał plan 186%, przepracował sumę 417 484,49 zł”⁷³, co potwierdzają zachowane materiały.

⁶⁴ Ibidem k. 39. Protokół Komisji Rewizyjnej [...] przeprowadzonej 25 I 1953 r.

⁶⁵ Ibidem, k. 26. Sprawozdanie z inspekcji [...] przeprowadzonej w dniach 9–10 V 1952 r.

⁶⁶ Ibidem, k. 25. Sprawozdanie z inspekcji [...] przeprowadzonej w dniach 9–10 V 1952 r.

⁶⁷ AP Olsztyn, 562 II, t. 4, k. 14. Protokół z zebrania Prezydium Zarządu Okręgu SKRK w Olsztynie, które odbyło się w dniu 27 X 1952 r.

⁶⁸ *Radiofonizacja wsi olsztyńskiej szybko postępuje naprzód*, „Ilustrowany Kurier codzienny”, nr 182, 31 07 1952; Sprawozdanie z inspekcji [...] przeprowadzonej w dniach 9–10 V 1952 r., ibidem, k.26.

⁶⁹ AP Olsztyn, 562 II, t. 33, k. 1. Sprawozdanie okręgu SKRK w Olsztynie za cały czas działalności, tj od roku 1949 do roku 1952 włącznie.

⁷⁰ *Realizujemy zwycięsko podjęte czyny. Ponad 6 mln zł oszczędności przyniosą zobowiązania robotników rolnych*, „Życie Olsztyńskie”, nr 81, IV, 1952.

⁷¹ *Województwo olsztyńskie radiofonizuje się w szybkim tempie*, „Kurier Codzienny”, nr 75, 27 III 1952.

⁷² AP Olsztyn, 562 II.t. 4. Protokoły z zebrań [prezydium] Zarządu Okręgu 1951–1952.

⁷³ Ibidem, k. 17. Protokół Komisji Rewizyjnej [...] przeprowadzonej 25 I 1953 r.

W ostatnim, 1952 r. biuro mieściło się w lokalu (wypowiedzianym pod koniec tego roku) Państwowej Inspekcji Handlowej przy ulicy Stalina. Pracownikami biura pozostawali: Cywiński otrzymujący uposażenie wraz z dodatkiem funkcyjnym 1 102,50 zł jako kierownik biura, Stanisław Tejman (bezp.) jako księgowy na 1/2 etatu zarabiał 464,62 zł, Maria Dramińska (ZSL) 743,40 zł i inspektor terenowy Bonawentura Rutecki (PZPR) 1 039 50 zł. W 1953 r. średnia płaca w dziale „urządzenia kulturalne” wynosiła 802 zł⁷⁴. Razem uposażenie miesięczne pracowników wynosiło 3 350,02 zł⁷⁵. Do 9 maja 1952 r. biuro zarejestrowało 184 sprawy, a więc podobnie jak w 1951 roku⁷⁶.

Akcja likwidacyjna

Spółeczna akcja radiofonizacji, zwłaszcza w zakresie zbiórki pieniędzy okazała się nieskuteczna, co widać na przykładzie olsztyńskim. Czynności techniczne związane z budową sieci, rozproszaniem radioodbiorników z równą skutecznością wykonałyby istniejące urzędy instytucje i przedsiębiorstwa. „Celem usprawnienia organizacji i radiofonizacji kraju”, uchwałą nr 676 z dnia 29 września 1951 roku, z dniem 1 października 1951 r. – w ramach ministerstwa poczt i telegrafów – utworzono Centralny Zarząd Radiofonizacji Kraju z siedzibą w Warszawie. Celem nowej komórki urzędniczej było „opracowanie zbiorczych planów radiofonizacji, opracowanie metod technicznych i wytycznych organizacji pracy w zakresie radiofonizacji”, nadzór nad prowadzoną radiofonizacją⁷⁷.

W konsekwencji 15 listopada 1952 r. Prezydium Rządu podjęło uchwałę nr 983/52 w sprawie rozwiązania SKRK i przystąpieniu do likwidacji biur z dniem 31 grudnia 1952 r. „w związku z osiągniętym stopniem radiofonizacji kraju i straceniem wskutek powyższego racji bytu”⁷⁸. Saldo gotówkowe pozostałe po zlikwidowaniu wszelkich zobowiązań przeznaczono na „inwestycje pozalimitowe w dziedzinie radiofonizacji”, majątek ruchomy i pomieszczenia przekazano ministerstwu poczt i telegrafów, a opiekę nad kołami radioamatorskimi Komitetowi Przyjaciół Żołnierza. Z obiegu wycofano znaczki SKRK. Z dniem 19 grudnia 1952 r. przewodniczący Zarządu Głównego Jan Dąb – Kocioł w pożegnalnym liście poinformował o radiofonizacji 92% szkół zelektryfikowanych. „Państwo zaczęło łożyć na cele radiofonizacji kraju wzrastające z roku na rok środki finansowe, administracja państwowa wykształciła już

⁷⁴ *Rocznik Statystyczny* 1955, tabela 4, Zatrudnienie i płace w gospodarce uspołecznionej, Warszawa 1956, s. 199.

⁷⁵ Sprawozdanie z inspekcji [...] przeprowadzonej w dniach 9–10 V 1952 r., ibidem, k. 25.

⁷⁶ Ibidem

⁷⁷ AAN, Centralny Zarząd Radiofonizacji Kraju w Warszawie, sygn.745, wstęp do inwentarza, s. 2.

⁷⁸ AP Olsztyn 562, t. 33, k. 2. Odpis uchwały nr 983/52 Prezydium Rządu z 15 XI 1952 r. w sprawie rozwiązania Społecznego Komitetu Radiofonizacji Kraju.

silny zasobny w doświadczenia i okrzepły organizacyjnie aparat, który dziś kroczy po linii planowej gospodarki socjalistycznej, eliminując ze swej działalności elementy dorywczości i żywiowości. W tych warunkach, wobec wykonania zadań podstawowych, dalsze istnienie organizacji społecznej stało się bezprzedmiotowe⁷⁹. Ewidentnie rzuca się w oczy brak w liście podziękowań.

W Olsztynie rozwiązania stowarzyszenia nie spodziewano się jeszcze podczas zebrania Prezydium 27 października z udziałem: Józefa Dramińskiego – prezesa Zarządu, Aleksandra Cywińskiego – sekretarza, Jana Wiadernego – w zastępstwie skarbnika, Lucjana Statkiewicza – członka prezydium, Bonawentury Ruteckiego – inspektora okręgowego SKRK⁸⁰. Poza sprawami formalnymi, zdecydowano o przekazaniu dodatkowej kwoty na radiofonizację Orzysza, zapowiadając uroczyste otwarcie radiowęzła z udziałem władz, przyznano też nagrody. Zajmowano się też radiofonizacją Pisz. Na tym posiedzeniu Dramiński domagał się od Statkiewicza wydania zaleceń kierownikom radiowęzłów, aby werbowali nowych członków SKRK i ubolewał nad małą aktywnością prezydiów rad narodowych. Cywiński uzalał się: „wszędzie jest brak aktywności i zainteresowania sprawami SKRK”. Podjęto jeszcze uchwałę, aby uczcić 35 rocznicę rewolucji październikowej poprzez „uaktywnienie i zorganizowanie” oddziałów i zbieranie nowych funduszy. W ramach normalnego ruchu służbowego zwolniono Tejmana. Odszedł też Hermanowicz odznaczony odznaką honorową SKRK, ale na jego miejsce „przyszł człowiek młodszy i zmotoryzowany”⁸¹.

Jednak SKRK nie odgrywało poważniejszej roli na lokalnej scenie politycznej. „Konferencja w KW PZPR nie mogła się odbyć, ponieważ w okresie przedwyborczym PZPR był zajęty sprawami innymi”⁸². Zaplanowane na 1 grudnia, czyli już po rozwiązaniu SKRK, posiedzenie prezydium z zaplanowanym omówieniem sprawy likwidacji SKRK, nie odbyło się z powodu braku quorum⁸³. Kwestię powyższą podjęto na posiedzeniu 23 grudnia 1952 r.⁸⁴

Zebranie likwidacyjne odbyło się 5 lutego 1953 r. i z tym dniem nastąpiło ostateczne zakończenie działalności Zarządu Okręgu SKRK w Olsztynie. W zebraniu uczestniczyli: J. Dramiński, A. Cywiński, Józef Raksimowicz – następca Hermanowicza., Wiktor Glinko, B. Rutecki. Poza sprawami statutowymi związanymi z likwidacją biura zdecydowano o przekazaniu kwoty 67 tys. zł na konto Zarządu Głównego SKRK oraz przyznano Ruteckiemu

⁷⁹ AP Olsztyn, 562 II, t. 33, k. 11. List prezesa Zarządu Głównego SKRK do prezesów zarządów okręgów SKRK z 26 XI 1952 r.

⁸⁰ AP Olsztyn, 562 II, t. 33, k. 11. Protokół z konferencji Prezydium Zarządu Okręgu SKRK w Olsztynie w dniu 27 X 1952 r.

⁸¹ Ibidem.

⁸² Ibidem.

⁸³ AP Olsztyn, 562 II, t. 4, k. 18. Protokół z zebrania Prezydium Zarządu Okręgu SKRK w Olsztynie, w dniu 1 XII 1952 r.

⁸⁴ AP Olsztyn, 562 II, t. 4, k. 149. Protokół z zebrania Prezydium Zarządu Okręgu SKRK w Olsztynie, które odbyło się w dniu 23 XII 1952 r.

nagrodę – motocykl (wartość 2970 zł), „którym odbywał podróże służbowe przyczyniając się do wykonania zadań SKRK”⁸⁵. Dyrektor Centralnego Zarządu Radiofonizacji Lucjan Statkiewicz, spadkobierca majątku SKRK, nie wyraził zgody na przekazanie motocykla. Proces likwidacyjny trwał jeszcze w I kwartale 1953 r.. Zarządy powiatowe, dysponujące kwotami od jednego do sześciu tysięcy zł rozdysponowały je na dokończenie prac, premie dla aktywistów lub zwroty do Zarządu Okręgu.

Efekty akcji radiofonizacyjnej, podsumowanie

Według końcowego sprawozdania, olsztyński SKRK radiofonizował 559 szkół wszystkich typów, 39 przedszkoli i domów dziecka, 690 świetlic (wszystkich organizacji i instytucji), 31 spółdzielni produkcyjnych, 48 PGR-ów i 73 „różne punkty oświatowo-wychowawcze, co dało razem 1440 jednostek”⁸⁶. W chwili likwidacji w biurze znajdowało się 6548 niewypełnionych legitymacji, trzysta dwaście broszur agitacyjnych oraz 244 031 nierozprowadzonych znaczków⁸⁷. W latach 1949–1952 przynależność do SKRK zadeklarowało 8258 członków, ale na podstawie składek można wnioskować, że w rzeczywistości liczba ta była o połowę mniejsza.

Wielkim niepowodzeniem zakończyła się akcja sprzedaży znaczków–cegielek, mimo 40% prowizji dla Zarządu Powiatowego i osoby sprzedającej⁸⁸.

Tabela 2. Wyniki sprzedaży znaczków–cegielek

Rodzaj znaczków	Pobrano ze Składnicy Materiałów Pocztowych (szt.)	Sprzedano (szt.)	Stan magazynu (szt.)	Dochód ze sprzedaży (zł)
15 gr	196 800	93 021	103 779	13 953,15
30 gr	60 000	801	59 199	24 030,00
60 gr	165 000	78 561	81 053	29 136,60
Razem				67 119,75

Źródło; Opracowanie własne na podstawie Rozliczania znaczków SKRK po 15, 30 i 60 gr. Za czas od 1949 r. do końca działalności Okręgu SKRK w Olsztynie, to jest do 31 XII 1952 r., AP Olsztyn, 562 II, t. 33, k. 33.

⁸⁵ AP Olsztyn, 562 II, t. 33, k. 26. Protokół z zebrania likwidacyjnego Prezydium ZO SKRK w Olsztynie w dniu 5 II 1953 r.

⁸⁶ Ibidem, k. 1. Sprawozdanie okręgu SKRK w Olsztynie za cały czas działalności..., op. cit.

⁸⁷ AP Olsztyn, 562 II, t. 33, k. 23. Protokół spisany w biurze Zarządu Okręgu SKRK w dniu 25 I 1953 r. w sprawie przekazania na makulaturę broszur pt. „Informator SKRK”; AP Olsztyn, 562 II, t. 33, k. 24. Protokół spisany w biurze Zarządu Okręgu SKRK w dniu 25 I 1953 r. w sprawie oddania na makulaturę niewypełnionych blankietów legitymacji członkowskich SKRK; AP Olsztyn, 562 II, t. 33, k. 25. Protokół spisany w biurze Zarządu Okręgu SKRK w dniu 5 II 1953 r. w sprawie przekazania na makulaturę znaczków /nalepek/ SKRK po 15, 30 i 60 gr.

⁸⁸ AP Olsztyn, 562 II, t. 33, k. 31. Rozliczenie znaczków SKRK po 60 gr, rozprowadzonych między oddziały SKRK.

SKRK był gremium społecznym ale swoją działalność opierało na instytucjach państwowych. Praktycznie sojusznikami SKRK była przede wszystkim Poczta Polska, rozprawdzająca znaczki, ludność miejscowa uczestnicząca w fizycznej budowie sieci (choćby rozstawianie słupów podtrzymujących sieć), władze – zwłaszcza wydziały oświaty, radioamatorzy. Składki zbierali pocztowcy przy okazji pobierania opłat abonamentowych lub rejestracji nowych odbiorników. Warto zauważyć, że zarówno w Olsztynie, jak i stołecznym SKRK nie kierowali liderzy PZPR.

Natomiast Dramiński jako wiceprzewodniczący WRN i prezes SKRK postępował niczym zwierzchnik różnych instytucji państwowych w województwie. Za przykład niech posłuży jego wystąpienie podczas posiedzenia Prezydium z czerwca 1952, kiedy polecał aby: „1) Hermanowicz spowodował w Górowie i Nidzicy zmianę stosunku oświaty do SKRK; 2) ob.Machowina spowodował zainteresowanie znaczkami przez naczelnika UPT w Nidzicy; 3) Prezydium WRN wystosowało pismo do PRN celem aktywizacji prezesów SKRK [...]”⁸⁹.

W okresie istnienia SKRK Zarząd Główny kilkakrotnie wizytował województwo olsztyńskie. Kontrole prowadzone w biurze w zasadzie wypadły dobrze pod względem działań formalnych, poza drobnymi uchybieniami. 27 i 28 października 1950 r. inspekcję przeprowadził główny inspektor Zarządu Głównego SKRK Stefan Kubecki⁹⁰. Kolejna inspekcja odbyła się 9–10 maja 1952 r.⁹¹ Inspektor stwierdził brak bieżącej księgowości, brak akceptacji dowodów przez upoważnionego członka zarządu od kwietnia 1952 r. Stan kasy, majątku był zgodny z zapisami i dokumentami.. W obu wypadkach nadużyć nie stwierdzono.

SKRK to jedna z form działania władzy ludowej, która doceniała rolę mediów w pozyskiwaniu poparcia społecznego, co miało szczególne znaczenie w sytuacji braku pełnej legitymizacji. Radiofonizacja w województwie olsztyńskim rozwijała się w tempie podobnym do krajowego.

Efemeryczne istnienie SKRK wpisuje się w wizerunek stalinowskiej Polski: frazeologia agitacyjna typowa dla omawianej epoki, powoływanie i odwoływanie członów władz statutowych stowarzyszenia społecznego przez władze polityczne, czyny dla uczczenia Stalina, Bieruta, Rokossowskiego, priorytet dla PGR-ów, spółdzielni produkcyjnych, organizowanie głośnych akcji społecznych, finansowanie działań gospodarczych poprzez wymuszane zbiórki i akcje społeczne.

Akcja likwidacji SKRK paradoksalne zbiegła się z rozpoczęciem pracy przez Ekspozyturę Programową Polskiego Radia w Olsztynie, która 2 paź-

⁸⁹ AP Olsztyn, 562 II, t. 4, k. 4. Protokół z zebrania Prezydium Zarządu Okręgu SKRK w Olsztynie, które odbyło się w dniu 19 VI 1952 r.

⁹⁰ Ibidem, k. 28. Sprawozdanie z inspekcji [...] przeprowadzonej [...] 27 i 28 X 1950 r.

⁹¹ Ibidem, k. 27. Sprawozdanie z inspekcji [...] przeprowadzonej w dniach 9–10 V 1952 r.

dziennika 1952 r. nadała pierwszą piętnastominutową audycję⁹². Wcześniej, 15 lutego 1952 r. mieszkańcy Olsztyna i miejscowości znajdujących się w zasięgu olsztyńskiego radiowęzła usłyszeli głos z społecznego radiowęzła nadawany przez głośniki; radiowęzeł wyemitował w sumie ponad 500 audycji⁹³.

SUMMARY

The article discusses the operations of the Social Committee for National Radio Broadcasting in the Olsztyn region based on source materials from the State Archives in Olsztyn and articles in local press. Despite the socialist authorities' plans to involve the local community in the process of building the national radio network, premiums and other benefits were illegally claimed by post office workers, civil servants, teachers and political authorities. The campaign did not bring the expected results, and the Committee was dissolved four years after its creation. The article cites interesting source materials to discuss political and social phenomena in Poland during the Stalin era.

⁹² *Polskie radio rozpocznie nadawanie audycji dla województwa olsztyńskiego*, „Głos Olsztyński”, nr 228, 23 09 1952 (w zapowiedzi figuruje data 1 X); *Halo, halo – tu mówi Olsztyn. Na razie powstaje silny radiowęzeł, niedługo zaś własna stacja radiowa*, „Życie Olsztyńskie”, nr 227, 21–22 09 1952; W. Ogrodziński, *Olsztyńskie radio*, w: *Olsztyn 1945–2005. Olsztyn, kultura i nauka, praca zbiorowa pod redakcją S. Achremczyka i W. Ogrodzińskiego*, Olsztyn 2006, s. 632.

⁹³ *Mówi radiowęzeł społeczny Olsztyn, pięćset audycji*. „Życie Olsztyńskie”, nr 251, 10–20 X 1952.